

УДК 81'373./42:81'271.14:82–96:616.31

Лещенко Т.О., Бондар Н.В., Жовнір М.М.
Українська медична стоматологічна академія**ЛЕКСИКО-СТИЛІСТИЧНІ АНОРМАТИВИ В НАУКОВОМУ СТОМАТОЛОГІЧНОМУ ТЕКСТІ**

Анотація. Актуальність обраної теми зумовлена потребою сучасного суспільства поширювати фахові стоматологічні знання. Від того, як вчені володіють мовними, зокрема лексико-стилістичними нормами, залежать результат обміну інформацією і якість наукового тексту. Мета цієї праці – пошук і аналіз частотних лексичних помилок, зафіксованих у різножанрових фрагментах стоматологічних текстів. Проінтерпретовано специфіку вживання паронімів, інтерферем, росіянізмів. Простежено частотність їхньої репрезентації в опрацьованих аналітичних джерелах. Розроблено й запропоновано практичні мовностилістичні рекомендації, якими можуть користуватися теоретики і практики сучасної стоматології.

Ключові слова: стоматологічний дискурс, науковий текст, мовна норма, лексико-стилістичний аноматив, інтерферема, росіянізми, пароніми, міжмовні омоніми.

Leshchenko T.O., Bondar N.V., Zhovnr M.M.
Ukrainian Medical Stomatological Academy**LEXICAL-STYLISTIC ABNORMALITIES IN THE SCIENTIFIC DENTAL TEXT**

Summary. The topicality of the chosen topic is determined by the importance of scientific dental knowledge spread. The result of the information exchange and the quality of the scientific text depend on the level of knowledge of scientists, their language skills, in particular lexical-stylistic norms. The purpose of this article is to search for and analyze the frequency of grammatical mistakes recorded in fragments of different genres of scientific stomatological texts. The specificity of the use of paronyms, interferems, russianisms are explained. The frequency of their representation in the analytical sources is determined. In addition, practical language recommendations that can be used by the theorists and practitioners of modern dentistry are developed and proposed.

Keywords: dental discourse, scientific text, linguistic norm, lexical-stylistic abnormality, interferems, russianisms, paronyms, interlingual homonyms.

Постановка проблеми. Наукові тексти стоматологічного дискурсу вкрай цінні для розвитку медицини, і тільки послуговування багатим лексичним та граматичним фондом сучасної української літературної мови уможливує досконалий і доступний їх виклад. Проте ретельно проаналізовані фрагменти опублікованих об'єктів наукового стилю пересвідчують у наявності в них розмаїття мовних помилок, стилістичних вад, що, безумовно, знижує цінність досліджень. Тому і молодим дослідникам, і досвідченим ученим треба зважати не тільки на достовірність, репрезентативність емпіричного матеріалу, а й на мовностилістичні якості наукової праці.

Системний аналіз, умотивований коментар найчастотніших ненормативних лінгвоутворів у текстових зразках, присвячених нагальним стоматологічним проблемам, безсумнівно, – на часі, позаяк, незважаючи на масив напрацьовань у галузі лінгвостилістики, медичний дискурс досі не став предметом комплексного студювання дослідниками. «Порушення мовних норм, – як зауважує Т. О. Лещенко, – відбувається у сферах цілком офіційних: на радіо, в телепередачах, у виступах державних службовців. Натомість статус державності української мови давно мав би повернути діловому і науковому стилям їхні національні ознаки, узгоджені з міжнародними стандартами» [5, с. 7].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Частково тему стилістичної довершеності й унормованості мовних засобів наукового медичного тексту висвітлювали Т.О. Лещенко [3; 4; 5], А.П. Коваль [1], М.І. Кочан [2], П.О. Селігей [7], Н.Ф. Непійвода [6], А.В. Ткач [9] та ін.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Породження аноматив-

вів у стоматологічних наукових текстах, з одного боку, можна пояснити недоглядом чи неухважністю авторів, спричиненими намаганнями насамперед оприятивати наукові здобутки, достовірність і цінність фактичного матеріалу, що заважає під час рецепції помічати відхилення від узусу, з другого – свідчить про незнання зразкових норм, якими автори мусять послуговуватися автоматично. Переконані, що акцентування уваги фахівців-стоматологів на помилково небезпечних фрагментах їхнього доробку сприятиме з'яві наукових досліджень високого мовностилістичного гатунку. Пошук і аналіз лексико-стилістичних, зафіксованих у фрагментах різножанрових наукових стоматологічних текстах має велике теоретичне й практичне значення. Як зауважував Л. В. Щерба: «Для справжнього лінгвіста-теоретика, для якого питання «як» і «чому» є найважливішими, помилки в мовленні виявляються дорожчим матеріалом. Негативний мовний матеріал, уміло підібраний, міг би стати дуже корисним у нормативному словнику» [10, с. 75–76]. Тож, вирішення частотних лексичних помилок, зафіксованих у фрагментах різножанрових наукових стоматологічних текстів – **мета** цієї праці. У зв'язку з цим окреслимо основні **завдання**:

- обґрунтувати потребу аналізу наукового стоматологічного дискурсу в нормативному аспекті;
- виявити і проаналізувати найтипівіші лексичні аномативи в галузевих стоматологічних текстах;
- запропонувати правильні, взірцеві варіанти науковцям-стоматологам.

Фактичний матеріал дібрано шляхом суцільної вибірки з опублікованих статей, монографій, підручників з ортодонції. Зауважимо про те, що з етичних міркувань зумисне не вказуємо імен авторів проаналізованих фрагментів.

Виклад основного матеріалу. Лексична норма – це закономірності лексичної сполучваності й розрізнення значень чи семантичних відтінків слів. У наукових стоматологічних текстах найчастотніші види лексичних аномативів такі: плеоназми і тавтологія, інтерферени та росіянізми, семантична модифікація лексем, нерозрізнення значень паронімів, сплутування семантики міжмовних омонімів.

Так, аналізуючи науковий стоматологічний текст, зауважуємо тенденцію до надуживання надлишкових слів, що обтяжують фразу. Це явище, плеоназм, – наслідок незнання лексичного значення слова, одна з найприкріших вад наукового стилю, адже він передбачає стислість і точність вислову. З-поміж плеонастичних виразів – *статистичні підрахунки* (нормативно: *статистика* або *підрахунки*), *переважна більшість* (нормативно: *більшість*), *здійснювати комплекс заходів* (нормативно: *вжити*), *гіпоксія при пародонтиті може носити системний або локальний характер* (нормативно: *системного або локального характеру*), *коротше період часу* (нормативно: *менший проміжок часу*) та ін.

Зразки наукового стоматологічного дискурсу містять велику кількість тавтологічних сполук – повторення однокоренових слів. З-поміж них: *внести внесок (зробити внесок), корисне використання (корисне застосування), широко поширені (значно поширені), лікуючий лікар (лікар-опікун), повністю заповнює (заповнює)* та ін. Таке дублювання не тільки унаочнює комунікативну незграбність авторів, а й зневиразнює ефект від наукової студії, розмиває межі магістральної лінії оповіді: *Після зазначеної терапії значно збільшилось абсолютне кількісне значення інших показників клітинного імунітету; Ефективним методом оклюзійної корекції є вибіркоче пришліфовування зубів, яке має свої теоретичні основи, показання і протипоказання до застосування; У разі відлиски деталей протезів із металу гіпс служить формувальним матеріалом разом з іншими вогнетривкими матеріалами: кварцовим піском, мінутником.*

Часом авторам наукових текстів досить важко точно і без помилок передати потрібний зміст, увіразнити смислові домінанти й переходи думки, віднайти в українському лексичному багатстві нормативні відповідники скалькованим російським лексемам. Інтерферени, або слова, утворені шляхом буквального перекладу з урахуванням фонетико-вимовних норм мови, що зазнає впливу, функціують як паралельні, але не синонімічні до засобів словесного вираження, є денаціоналізуючим явищем, оскільки витісняють з ужитку питомі українські мовні одиниці. Так, у простудійованих зразках виявляємо тенденцію до вживання семантично модифікованих інтерферем: *Нормальний сталій мікробний склад порожнини рота підтримується антагонізмом пробіотичних мікроорганізмів по відношенню до умовно-патогенних та патогенних* (нормативно – *цодо*).

З-поміж ненормативних одиниць, вирізнених у фрагментах простудійованих зразків, – росіянізми – слова чи словосполучення, утворені за зразком російських лінгвальних форм, які за-

знають адаптації до словотвірних особливостей мови-запозичувача. Наприклад: *У протилежному випадку показане виготовлення знімної шинувальної конструкції*. Виділена лексема співвідноситься з російським атрибутивом «протилежном» (случає) і характеризується зміною афікса, властивого дериватам в українській мові. Однак і така адаптація суперечить вітчизняним мовним нормам, позаяк правильно – *в іншому разі*. Шляхом зміни в морфемній будові відбувається наближення до законів української мови росіянізма *приймають участь*, що теж є аномативом: *У нормі тучні* (нормативно – *опасисті*) *клітини приймають участь в* (треба – *у*) *регуляції лізосомальних ферментів* (порівн. рос. *принимают участие – приймають – укр. беруть участь*).

Лікарі-стоматологи також зіштовхуються з труднощами вибору правильного лексемного еквівалента. Простудійовані фахові тексти часом демонструють незнання авторами значення окремих слів, що спричинює неточності й непорозуміння. Спостережено порушення смислової сполучуваності слів, коли один із компонентів вимагає слова з іншою семантикою, ніж ужив автор. Наприклад: *Постійна присутність у порожнині рота бактерій і їх безпосередній контакт у складі зубної біляшки з тканинами пародонта, на думку багатьох вчених, є основною причиною розвитку запалення пародонта* (нормативно – *наявність*); *Від її стану та здібності протидіяти зовнішнім чинникам багато в чому залежить колонізація патогенними та умовно-патогенними мікроорганізмами* (нормативно – *здатності*); *Є.Є. Платонов проводить ін'єкції нервоотропних токсинів* (нормативно – *робити ін'єкції*). Досить часто у наукових текстах трапляється вираз *кількість слини*, що є прикладом семантичної модифікації і суперечить загальному значенню контексту. Літературно-нормативним відповідником для названої лексеми є слово *об'єм* – величина чогось у довжину, висоту й ширину, вимірювана в кубічних одиницях (*об'єм слини повітря, рідини та ін.*).

Ретельно простудійовані фрагменти досліджуваного дискурсу пересвідчують у сплутуванні стоматологами-науковцями семантики *паронімів*, що зумовлено структурною і фонетичною їх подібністю. Так, часто ототожнюють слова *чисельні та численні*: *Провідну роль судин у патогенезі генералізованого пародонтиту і пародонтозу підтверджують результати чисельних* (нормативно – *численних*) *сучасних досліджень*. Неувага теоретиків і практиків стоматології до того, що і як вони пишуть, – основне джерело відхилення від узусу. Тільки вдумлива рецепція авторського тексту, заглиблення в контекст слугують вибору потрібної, влучної лексеми, що відповідає літературній нормі. Так, у наукових текстах сплутують частково близькі за значенням дієслова *приводити* і *призводити*: *Вирішення багатьох складних питань протезування при захворюваннях тканин пародонта нерозривно пов'язане з вивченням патологічних процесів у порожнині рота, які приводять* (нормативно – *призводять*) *до втрати зубів*. Слід пам'ятати, що, коли наслідки дій небажані, негативні, доречно вживати лексему *призводити*.

Анормативне використання слів-паронімів у стоматологічних текстах часто проявляється в сплутуванні слів, інколи створює комічний ефект: *Самі десмосоми схильні до дегенерації, свідомством цього є гомогенізація міжмембранного шару (нормативно – свідченням цього, оскільки знаковий зміст лексеми свідчення – факт, річ, обставина, які підтверджують щось; свідомство ж – це офіційний документ). У простудійованих фрагментах стоматологічного дискурсу фіксуємо чимало випадків послуговування лексемою дозволяти в контекстах, де про жоден дозвіл не йдеться: *Ідеально збалансована позиція нижньої щелепи дозволяє зменшити напруження м'язів спини і ший; Запропонований спосіб ортодонтичного лікування скупченості зубів у змінному прикусі із корекційним видаленням тимчасових молярів дозволить зберегти загальну кількість постійних зубів і скоротити термін активного апаратурного лікування.* Нормативні відповідники для названої лексеми – *дати змогу, уможливити.**

Завадою змістовному, чіткому викладу думок, їх адекватній інтерпретації та засвоєнню реципієнтом слугує і такий лінгвокультурний феномен, як *міжмовні омоніми* – слова чи фрази з різних мов, які мають однаковий звуко-буквений склад, але не тотожну семантику. Такі лексеми різняться особливостями сполучуваності й семантичним обсягом. Наприклад, міжмовні омоніми укр. *область* і рос. *область* мають спільне

значення «*частина країни, край, регіон*», однак, на відміну від російської, для української лексеми не властиве значення «*галузь, сфера, царина*», тому в наступному текстовому фрагменті вона анормативна: *В області (правильно – у ділянці) шийки зуба ці волокна приймають майже горизонтальний напрямок, і, сплітаючись з пучками (правильно – зі жмутками) волокон, що йдуть від вершини альвеолярної перегородки і ясен, утворюють кругову зв'язку.* Семантиці наведеного контексту відповідає нормативна лексема *ділянка* – «*окрема частина поверхні, площі, простору, яку використовують з якою-небудь метою або відокремлюють за якою-небудь ознакою*» [8, II, с. 306].

Для кращого сприймання подамо найуживаніші стоматологами-науковцями лексико-стилістичні девіації та їхні нормативні варіанти.

Висновки і пропозиції. Отже, різножанрові зразки стоматологічного дискурсу, маючи визначену комунікативно-прагматичну спрямованість, передбачають популяризацію медичних знань у широких колах пересічних реципієнтів. Підмурівок досягнення успішної комунікації – доступність і ясність ослівеснення й інтерпретації наукового матеріалу в стоматологічній сфері. Тому, крім достовірності, логічності, адекватності емпіричного фактажу, стоматологічний науковий дискурс мусить мати всі властивості довершеного фахового наукового тексту, з-поміж визначальних рис якого – унормованість мовних

НЕПРАВИЛЬНО	ПРАВИЛЬНО
<i>Рухливість зубів</i>	<i>Рухомість зубів</i>
<i>Пошкодження емалі</i>	<i>Ушкодження емалі</i>
<i>Попереджувати пародонтоз</i>	<i>Запобігати пародонтозу</i>
<i>Відслоєння пломби</i>	<i>Відшарування пломби</i>
<i>Зубний біль затих / зник / пройшов</i>	<i>Зубний біль припинився</i>
<i>Зубний біль зменшується / збільшується</i>	<i>Зубний біль послаблюється / посилюється</i>
<i>Зубний біль з'являється</i>	<i>Зубний біль виникає</i>
<i>Зняти біль</i>	<i>Позбавити болю / припинити біль</i>
<i>Серйозні ускладнення</i>	<i>Тяжкі ускладнення</i>
<i>Не дивлячись на гостру біль</i>	<i>Незважаючи на гострий біль</i>
<i>Ясна заживають</i>	<i>Ясна загоюються / гояться</i>
<i>Недомагання</i>	<i>Нездужання</i>
<i>Вплив антибіотиків</i>	<i>Дія антибіотиків</i>
<i>Почуття слабкості</i>	<i>Відчуття слабкості</i>
<i>Має нахил до іррадіації</i>	<i>Схильний</i>
<i>Існує 5 стадій хвороб</i>	<i>Розрізняють 5 стадій хвороб</i>
<i>Кількість слини</i>	<i>Об'єм слини</i>
<i>Велика роль</i>	<i>Важлива роль</i>
<i>Виключно</i>	<i>Лише, тільки</i>
<i>Гнойові виділення</i>	<i>Гнійні виділення</i>
<i>Протікання стоматиту</i>	<i>Перебіг стоматиту</i>
<i>Жувальна бугристість</i>	<i>Жувальна горбкуватість</i>
<i>Язва на десні</i>	<i>Виразка на яснах (мн.!)</i>
<i>Стійкість пломбувального матеріалу</i>	<i>Тривкість пломбувального матеріалу</i>
<i>Надавлювання</i>	<i>Натискання</i>
<i>Самовиникаючий біль</i>	<i>Спонтанний / мимовільний біль</i>
<i>Корінні зуби</i>	<i>Кутні зуби</i>
<i>Присутність зубів</i>	<i>Наявність зубів</i>
<i>З числа стоматологів</i>	<i>З-поміж стоматологів</i>

засобів, урахування функціонально-стилістичних особливостей лінгвоодиноць з огляду на національну специфіку семантики.

Створення практичних рекомендацій, культивування мовного чуття у фахівців-стоматологів –

перспективна тема досліджень, що, безумовно, посприє граматичній і стилістичній вправності науковців-медиків, посилить інформативну, епістемічну, гносеологічну функції різножанрових зразків стоматологічного наукового тексту.

Список літератури:

1. Коваль А.П. Практична стилістика сучасної української мови. 3-те вид., допов. і перероб. Київ : Вища шк., 1987. 351 с.
2. Кочан І.М. Українська наукова лексика: міжнародні компоненти в термінології: навч. посібник. Київ : Знання, 2013. 294 с.
3. Лещенко Т.О. Вивчення норм лексичної сполучуваності у фаховій мові медика як засіб профілізації викладання ділової української мови. *Сучасні підходи до викладання теоретичних і клінічних дисциплін у медичному вузі* : матеріали конф. Полтава, 2005. С. 135–137.
4. Лещенко Т.О. Професійна мова медика. Полтава : ПФ «Форміка», 2004. 140 с.
5. Лещенко Т.О., Шарбенко Т.В., Юфименко В.Г. Українська мова в медицині : навч. посіб. для самостійної роботи студентів вищих навчальних закладів МОЗ України. Полтава, 2017. 332 с.
6. Непийвода Н.Ф. Науковий стиль як нейролінгвістичний код. *Мовознавство*. 1997. № 2-3. С. 39–44.
7. Селігей П.О. Сучасне термінотворення: симптоми і синдроми. *Мовознавство*. 2007. № 3. С. 48–61.
8. Словник української мови : в 11-ти т. / І. Білодід. Київ : Наукова думка, 1970-1980. 11 т.
9. Ткач А.В. принципи організації української медичної термінології на лексико-семантичному рівні. *Філологічні студії. Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету*. 2015. Вип. 13. С. 218–224.
10. Щерба Л.В. Избранные работы по языкознанию и фонетике. Москва, 1958. С. 75–76.